

Krzysztof Chachaj

**“Biblioteka Lwowska”
- seria wydawnicza Towarzystwa Miłośników Przeszości Lwowa
w zbiorach WBP im. H. Łopacińskiego**

Wśród książek wydanych w XIX i XX w. i znajdujących się w zbiorach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie znaczącą liczbę stanowią te, które ukazały się we Lwowie. Już od XVI w. Lwów był ważnym ośrodkiem wydawniczym i drukarskim. W okresie międzywojennym był drugim ośrodkiem wydawniczym w Polsce¹. Lwowska produkcja wydawnicza, choć nie należała do najbardziej cenionych pod względem edytorskim, miała ogromny wkład w rozwój nauki i kultury polskiej. Silny ośrodek naukowy, jakim był Uniwersytet Lwowski, skupiał wielu znanych naukowców z różnych dziedzin nauki. Fakt ten przyczynił się niewątpliwie do wzrostu i naukowego ukierunkowania produkcji wydawniczej.

Przeglądając katalogi Biblioteki Łopacińskiego można znaleźć wiele interesujących wydawnictw pochodzących z tego miasta. Biorąc pod uwagę rolę, jaką Lwów odegrał w nauce oraz w historii Polski, wydaje się zasadne uporządkowanie, a przede wszystkim zaprezentowanie szerszej publiczności zgromadzonych i przechowywanych w WBP leopolitanów. Ich duża liczba, a także wartość naukowa świadczą o randze Biblioteki Łopacińskiego.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja serii wydawniczej “Biblioteka Lwowska”. Seria ta jest jedną z bardziej interesujących pozycji, które propagują historię i kulturę Lwowa, chociaż stanowi zaledwie niewielki fragment zbioru wydawnictw zwartych, opublikowanych we Lwowie. Seria “Biblioteka Lwowska” została przedstawiona w aspekcie historycznym, edytorskim, treściowym. Zamierzeniem autora jest nie tylko jej opis pod względem wydawniczym i edytorskim, ale pokazanie znaczenia w propagowaniu historii i polskości miasta. W części historycznej krótko została opisana działalność Towarzystwa Miłośników Przeszości Lwowa, które zainicjowało wydawanie owej serii. Następnie zostały przedstawione wszystkie tomy znajdujące się w zbiorach Biblioteki.

Terminem seria wydawnicza określa się “wydawnictwo ciągłe, którego poszczególne tomy, będące utworami różnych autorów i posiadające własny tytuł, łączy przede wszystkim określony typ tekstu, problematyki lub sposobu opracowania edytorskiego”².

“Biblioteka Lwowska” to wydawnictwo prezentujące szeroko pojętą tematykę historyczną, która koncentrowała się głównie wokół ważnych wydarzeń związanych ze Lwowem, jego instytucji naukowych, kulturalnych, obiektów architektonicznych ze szczególnym uwzględnieniem tych, które świadczą o polskim charakterze miasta.

Ukazywała się ona nakładem Towarzystwa Miłośników Przeszości Lwowa. Poszczególne tomy były wydawane w formie krótkich monografii, z których

¹ E. Wójcik. *Polski ruch księgarski we Lwowie w okresie dwudziestolecia międzywojennego*. W: *Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI – XX wiek): paralele i różnice*. Red. nauk. J. Gwioździk i E. Różycki. Katowice 2004 s. 39.

² *Słownik literatury polskiej XIX w.* Pod red. J. Bachorza i A. Kowalczykowej. Wrocław s. 878-881.

każda była poświęcona odrębnemu zagadnieniu. Częstotliwość ukazywania się tomów była podyktowana zarówno tempem prac naukowych członków Towarzystwa, możliwościami materialnymi, jak też wydarzeniami politycznymi. Seria zachowywała ciągłość numeracji oraz charakterystyczną formę wydawniczą. Spaja ją jednolita szata graficzna, na którą składają się elementy heraldyczne i architektoniczne związane z miastem.

W artykule zostały zaprezentowane oryginalne tomy tej serii, które znajdują się w zbiorach Biblioteki oraz uzupełniające je tomy wydane w latach 1989-1990 jako reprints. Księgozbiór WBP, gromadzony w latach 1907-1948, jest tylko w części zarejestrowany i udostępniany w katalogu komputerowym z pełnym opisem bibliograficznym egzemplarza. W całości znajduje się w katalogu tradycyjnym (pudełkowym oraz kłamrowym) opracowywanym od początku istnienia Biblioteki do 1948 r. W związku z tym odnalezienie książek, wchodzących w skład wspomnianej serii, wymagało w pierwszej kolejności ustalenia całej jej zawartości, tzn. liczby wydanych tomów, nazwisk autorów i tytułów poszczególnych dzieł. Informacje te zostały skompletowane na podstawie katalogu wydawnictw seryjnych WBP, bibliotek KUL i UMCS oraz uzupełnione informacjami i zapowiedziami zamieszczonymi na okładkach niektórych tomów serii. Na podstawie tych źródeł udało się ustalić, że omawiana seria składa się z 37 tomów wydanych w 28 wol. W zbiorach WBP udało się odnaleźć 14 oryginalnych tomów oraz 6 wol. (komplet) wydanych jako reprints.

Kontekst historyczny

Pod koniec XIX w., w okupowanym przez Austriaków Lwowie, zaczęło odradzać się polskie życie naukowe i kulturalne. Ożywioną działalność prowadziły nowo powstałe towarzystwa naukowe, m.in. Towarzystwo Politechniczne, Polskie Towarzystwo Pedagogiczne Towarzystwo Historyczne, Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej³. Choć językiem urzędowym był nadal niemiecki, to miasto powoli wracało do swojego przedzaborowego, polskiego kształtu. Miało to wyraz chociażby w coraz liczniejszej obsadzie polskich nauczycieli, urzędników administracji, a nawet w parlamencie cesarsko-królewskim. W wyniku uzyskania autonomii, w 1869 r., język polski został przywrócony do szkół i instytucji publicznych. Swoboda językowa i kulturalna nie przekładały się, niestety, na dorobek naukowy, zwłaszcza w tak ważnej dziedzinie, jaką była historia, a zwłaszcza tak obfita w wydarzenia historia miasta Lwowa i ziemi lwowskiej. Szczególnie ubolewano nad brakiem naukowych opracowań dotyczących historii stolicy Galicji. W gąszczu paranaukowej pisaniny, uprawianej przez gawędziarzy i felietonistów, można było doszukać się zaledwie kilku sensownych, retrospektywnych prac dotyczących Lwowa. Problem ten przedstawiła w jednym z artykułów dr Lucja Charewiczowa⁴.

Wraz z podjęciem pracy przez Feliksa K. Liskego na Uniwersytecie Lwowskim, rozpoczęło się tworzenie nowej szkoły historycznej. Historyk ten zainicjował tym samym nową kartę w badaniach nad historią. Postulował prowadzenie badań usystematyzowanych, opartych na krytycznej analizie materiałów źródłowych. We Lwowie wcześniej nie były prowadzone na szerszą skalę tego typu

³ J. Wiczkowski. *Lwów jego rozwój i stan kulturalny*. Lwów 1907 s. 341; J. Białynia-Chołodecki. *Lwów w XIX stuleciu*. Lwów 1928 s. 13.

⁴ Ł. Charewiczowa. *Dziesięciolecie badań nad dziejami miasta Lwowa*. "Kwartalnik Historyczny" 1929 z. 2 s. 115-136. Zob. także J. Skoczek. *Przegląd dawniejszych źródeł i literatury dotyczących m. Lwowa*. Tamże s. 336-350.

Ozdobna okładka „Biblioteki Lwowskiej” z charakterystyczną winiętą

BIBLIOTEKA LWOWSKA
XXXI — XXXII

STUDJA LWOWSKIE

OPRACOWALI

KAROL BADECKI · MAJER BALABAN · ALEKSANDRA
BALABANÓWNA · FERDYNAND BOSTEL · HENRYK BREIT
ŁUCJA CHAREWICZOWA · JÓZEF BIALYNIA CHOŁODECKI
CZESŁAW CHOWANIEC · PRZEMYSŁAW DĄBKOWSKI
JÓZEF FRITZ · ANNA JĘDRZEJOWSKA · ANTONI KNOT
ŻOFJA KRZEMICKA · ŁUCJAN KURDYBACHA · RUDOLF
MĘKICKI · TADEUSZ OBMIŃSKI · MIECZYSLAW OPALEK
MICHAŁ ROLLE · ALEKSANDER SEMKOWICZ · JÓZEF
ZIELIŃSKI · WITOLD ZIEMBICKI

Z REKONSTRUKCYJNYM WIDOKIEM STAREGO LWOWA
Z 2 PLANAMI I 53 ILUSTRACJAMI W TEKŚCIE

L W Ó W

NAKŁADEM TOWARZYSTWA MIŁOŚNIKÓW PRZESZŁOŚCI LWOWA

Z ZASIŁKIEM REPREZENTACJI KRÓL. STOL. MIASTA LWOWA

1 9 3 2

90065

Okładka „Biblioteki Lwowskiej”

badania, co niewątpliwie spowodowało olbrzymią lukę w historiografii tego miasta. Pionierskie badania niektórych zagadnień rozpoczął Władysław Łoziński, a jego prace o złotnictwie, patrycjacie lwowskim, obyczajach na Rusi, stanowiły wielki wkład w rozwój zainteresowań problematyką Lwowa wśród ówczesnych humanistów. Wytyczyły szlaki poszukiwań i dały fundament późniejszym pracom naukowym. Łoziński jednak nie był związany z żadnym uniwersyteckim środowiskiem, pracował samotnie. Nie prowadził działalności dydaktycznej, więc nie wypracował żadnej szkoły historycznej ani nie wykształcił uczniów i kontynuatorów⁵. Stąd zainicjowanie nowej szkoły historycznej przez prof. F. Liskego na Uniwersytecie Lwowskim spowodowało, że badania historyczne nabrały większego rozmachu i nowego kształtu.

Wszystkie te zmiany prowadziły w konsekwencji do ożywienia działalności naukowej, popularyzatorskiej, przede wszystkim wydawniczej.

Krótki zarys historii i działalności Towarzystwa Miłośników Przeszłości Lwowa

W październiku 1906 r. powstało Towarzystwo Miłośników Przeszłości Lwowa. Jego inicjatorami i założycielami była grupa pasjonatów i popularyzatorów historii Lwowa z Tadeuszem Rutowskim, Ludwikiem Kubalą i Aleksandrem Czołowskim na czele⁶. Główny cel działalności został sformułowany w zatwierdzonym 6 X 1906 r. statucie następująco: „poznanie dziejowej przeszłości Lwowa (...), budzenie poszanowania pamiątek i zabytków »Starego Lwowa« wśród ogółu mieszkańców, ratowanie od zatury i gromadzenie zabytków przeszłości w zbiorach miejskich”⁷ oraz przekazanie potomności całego dorobku minionych pokoleń. Dr Łucja Charewiczowa, wieloletni członek Towarzystwa, we wstępie do jednego z tomów omawianej serii, powstałym w związku z 25-leciem jego istnienia, napisała: „umiłowanie ginącego piękna »Starego Lwowa « żywe odczucie nieubłaganie pod wpływem czasu i podmuchem nowoczesności niszczących i w gruzy rozsypujących się jego zabytków, chęć utrzymania dawnego jednolitego charakteru Lwowa, który wiek XIX tak rozbieżnie niweczył”⁸. Towarzystwo Miłośników Przeszłości Lwowa zajmowało się także: konserwacją i renowacją zabytków, wzbogacaniem zbiorów muzealnych, dbało o wzrost liczby księgozbioru Biblioteki Miejskiej we Lwowie.

Pierwszym prezesem TMPL został Ludwik Kubala. Z wykształcenia i zamiłowania historyk, uczestnik powstania w 1864 r. Po nieudanych próbach zdobycia katedry na Uniwersytecie Jagiellońskim, w 1869 r. znalazł się we Lwowie, gdzie rozpoczął pracę pedagogiczną w Gimnazjum Franciszka Józefa I⁹. Szybko dał się poznać jako czynny działacz społeczny i kulturalny. L. Kubala połączył pasję historyka-pisarza z umiejętnością propagowania obszernej wiedzy, którą zdobył w trakcie studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie¹⁰, a także podczas gruntownego przygotowywania się do egzaminów przed objęciem posady nauczyciela w gimnazjum we Lwowie¹¹. Jest on autorem wielu prac o tematy-

⁵ Szczegółowe informacje na temat badań historycznych dot. Lwowa zob. Ł. Charewiczowa. *Historiografia i miłośnictwo Lwowa*. Lwów 1938.

⁶ Ł. Charewiczowa. *Towarzystwo Miłośników Przeszłości Lwowa z powodu dwudziestopięcioletnia istnienia*. W: *Studia Lwowskie*. Oprac. K. Badecki i in. Lwów 1932 s. IX.

⁷ *Nauka Polska*. T. 27 1927 s. 285.

⁸ Charewiczowa, jw. s. X.

⁹ H. Barycz. *Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich*. T. 2. Kraków 1963 s. 226; Charewiczowa, jw. s. IX.

¹⁰ Barycz, jw. s. 184, 201.

ce historycznej, m.in.: *Szkiców historycznych, Wojny szwedzkiej*, rozprawy Stanisław Orzechowski *rzec historycznoliteracka* oraz monografii o Jerzym Ossolińskim¹², a także redaktorem naczelnym serii wydawniczej pt. *Dzieje powszechnie ilustrowane na podstawie najnowszych badań i dzieł historycznych*¹³. Wśród członków Towarzystwa znaleźli się znani i szanowani intelektualiści lwowscy: historycy, prawnicy, archiwiści, literaci. Byli wśród nich: Władysław Łoziński, Władysław Abraham, Oswald Balzer, Majer Bałaban, Ferdynand Bostel, Józef Białynia Chołodecki, Ludwik Finkel, Bronisław Gubrynowicz, Franciszek Jaworski, Aleksander Czołowski, Tadeusz Rutowski. W strukturze Towarzystwa funkcjonowały komisje: Muzealna, Konserwatorska, Sprawozdawcza, Redakcyjna¹⁴. Fundusze na działalność statutową pozyskiwano głównie ze składek członkowskich, subwencji miejskich oraz od indywidualnych darczyńców. Członkowie Towarzystwa prowadzili wszechstronne prace badawcze w archiwach i bibliotekach miasta Lwowa. Kupili się przede wszystkim na pozyskiwaniu, gromadzeniu i porządkowaniu dokumentów związanych z historią miasta, opracowywali kwerendy tematyczne pod kątem wydawnictw popularno-naukowych. Organizowali wystawy o tematyce historycznej, kultywowali pamięć ludzi i wydarzeń związanych z miastem¹⁵.

Pod kierunkiem L. Kubali Towarzystwo prężnie rozwinęło swoją działalność. W ramach realizacji wspomnianych wyżej celów statutowych już w pierwszym roku działalności podjęło zamiar wydawania historycznego organu „Biblioteka Lwowska”, w którym publikowano by wyniki prowadzonych badań. Funkcję pierwszego redaktora wydawnictwa powierzono Franciszkowi Jaworskiemu, miłośnikowi historii, znawcy przeszłości Lwowa, jego życia społeczno-kulturalnego. F. Jaworski pracował zawodowo jako koncepista, następnie sekretarz magistratu¹⁶, z którego zasobów archiwalnych czerpał materiał do swych prac. Jako felietonista współpracował z wieloma czasopismami, m. in. „Kurierem Lwowskim”, „Sztuką”, „Tygodnikiem Ilustrowanym”. Ze szczególną pasją opisywał codzienne życie miasta, jego urok i zwyczaje, czego wyrazem są prace: *Lwów stary i dzisiejszy, O szarym Lwowie*. Interesowała go również historia miasta, którą przedstawił: *Lwów za Jagielly, Władysław Jagiełło opiekun miasta, Ratusz Lwowski, Uniwersytet Lwowski, Królowie polscy we Lwowie*¹⁷. Do śmierci redaktora Jaworskiego (w marcu 1914 r.) ukazały się 23 tomy „Biblioteki Lwowskiej”. Wybuch I wojny światowej, polsko-ukraińskie walki o Lwów, wreszcie wojna polsko-sowiecka, uniemożliwiły dalsze prace Towarzystwa. Wznowiło ono swoją działalność dopiero w 1921 r.

Wraz z reaktywacją Towarzystwa dokonano zmian i reorganizacji. Wybrano nowy zarząd, w skład którego weszli: prezes Zygmunt Luba Radziwiński, którego wkrótce zastąpił wiceprezes Kazimierz Bruchnalski, sekretarz Karol Badecki oraz skarbnik Józef Białynia Chołodecki¹⁸. Wśród najważniejszych zadań, jakie realizować miało Towarzystwo, wymieniono przede wszystkim działalność

¹¹ Tamże s. 205.

¹² W. Czaplński, H. Wereszczycki. *Kubala Ludwik*. W: *Polski Słownik Biograficzny*. T. XVI. Warszawa 1971 s. 2-5.

¹³ Barycz, jw. s. 226.

¹⁴ Z. Wierzbicki, A. Zajceva. *Towarzystwo Miłośników Przeszłości Lwowa*. W: *Słownik polskich towarzystw naukowych*. T. 2. Cz. 2. Red. nauk. B. Sordylowa. Warszawa 1994 s. 460.

¹⁵ Tamże s. 459.

¹⁶ Cz. Lechicki. *Jaworski Franciszek*. W: *Polski Słownik Biograficzny*. T. XI. Wrocław 1964-1965 s. 105.

¹⁷ Tamże s. 105.

¹⁸ Charewiczowa, jw. s. XIII.

wydawniczą oraz kontynuowanie i rozwijanie prac naukowo-badawczych. Stąd w nowym statucie szczególnie zaakcentowano rolę działu wydawniczego. Pracą tego działu kierował komitet w składzie: dr Karol Badecki - archiwista, dr Aleksander Czołowski – archiwista, dyrektor archiwum miejskiego, prof. Jan Ptaśnik i Bohdan Janusz. Przyjęto również plan kontynuacji serii “Biblioteka Lwowska” a także podjęto inicjatywę wydawania nowego organu naukowego – “Rocznika Lwowskiego”¹⁹.

W listopadzie 1921 r. rozpoczęła we Lwowie działalność nowa organizacja - zbliżona w swych celach do TMPL – Zrzeszenie Miłośników Lwowa²⁰. Powstało z inicjatywy dra Kazimierza Tyszkowskiego, i zgodnie ze statutem miało zajmować się “poznawaniem miasta Lwowa i jego dziejów jako ogniska kultury polskiej na Kresach (...) oraz popieranie jego kulturalnego rozwoju”²¹. Po pięciu latach działalności zrzeszenie połączyło się z Towarzystwem i kontynuowało swą działalność jako jego odrębna sekcja. W wyniku połączenia Towarzystwa i Zrzeszenia dokonano w 1928 r. zmian w dawnym statucie z 1906 r. Zmiany te dotyczyły przede wszystkim działalności wydawniczej Towarzystwa, która miała stanowić priorytet w pracach Towarzystwa.

Olbrzymie problemy gospodarcze i finansowe, z jakimi borykała się Polska w latach dwudziestych i trzydziestych, odcisnęły swe piętno również na działalności Towarzystwa, utrudniając pracę i hamując wiele cennych inicjatyw. Mimo trudnej sytuacji od 1919 r. do wybuchu II wojny światowej, Towarzystwo wydało 14 kolejnych tomów *Biblioteki Lwowskiej*. Wraz z wybuchem II wojny światowej zakończyło ono swoją działalność, a jego majątek został przekazany do Miejskiego Muzeum Historycznego miasta Lwowa²².

Organ Wydawniczy Towarzystwa Miłośników Przeszłości Lwowa “Biblioteka Lwowska”

Seria “Biblioteka Lwowska” ukazywała się w latach 1907-1938 z przerwą, spowodowaną zawieszeniem działalności przez Towarzystwo wskutek działań wojennych w latach 1914-1918. Z założenia była wydawnictwem o profilu historycznym²³. W przedmowie do I tomu nakreślono ogólny cel i charakter serii następująco: “znajdą się w nim prace popularno naukowe z dziejów kultury stolicy kraju (...) całe sześciowiekowe a przesławne dzieje miasta naszego, jego kościoły, pomniki, uświęcone pamięcią wielkich zdarzeń miejsca, domy, wspomnienia, opisy, życie tylu pokoleń mieszczańskich ich czyny oświata, stosunki – a dalej dziejowe znaczenie Lwowa w Polsce, dla jej wschodnich granic, dla handlu i przemysłu – wszystko to czeka jeszcze na rozgłoszenie na pożytek, naukę i dobre wspomnienie czasom dzisiejszym”²⁴. Cała seria liczy 37 tomów (numerowanych na okładce cyframi rzymskimi), wydanych w 28 woluminach nakładem Towarzystwa. Niektóre woluminy numerowano dwoma, a nawet trzema kolejnymi numerami serii. W ten sposób wydano tomy: 5-6, 9-10, 11-12, 15-17, 22-23, 24-25, 31-32. Nie było to równoznaczne z umieszczeniem w woluminie dwóch czy trzech różnych tytułów monografii²⁵. Stąd też liczba tomów nie pokrywa się z liczbą woluminów. Autorami poszczególnych tomów byli w większości członkowie Towarzy-

¹⁹ Tamże s. XIV.

²⁰ A. Zajceva. *Zrzeszenie Miłośników Lwowa*. W: *Słownik towarzystw...* s. 519.

²¹ Tamże s. 519.

²² Tamże s. 460.

²³ F. Jaworski. *Przedmowa*. W: *Ratusz Lwowski*. Lwów 1907 s. 5.

²⁴ Tamże s. 5.

stwa, przedstawiciele różnych środowisk społecznych, naukowych, reprezentanci wielu profesji i zawodów. Należeli do nich historycy, literaci, prawnicy, dziennikarze; a także kolekcjonerzy, gawędziarze i miłośnicy Lwowa. Wśród autorów prac z tej serii, za najbardziej aktywnych naukowo, należy uznać trzy bardzo znane i zasłużone dla miasta nazwiska: Franciszek Jaworski, autor sześciu tomów, Józef Białynia Chołodecki i Łucja Charewiczowa, którzy napisali po trzy tomy oraz Bohdan Janusz, autor dwóch tomów. Pozostali, a wśród nich: Władysław Abraham, Aleksander Czołowski, Antoni Prochaska i inni byli autorami pojedynczych dzieł.

“Biblioteka Lwowska” została opracowana głównie na podstawie zbiorów Archiwum Miejskiego w Ratuszu, Biblioteki Pawlikowskich, Muzeum Lubomirskich²⁶ a także zbiorów prywatnych autorów. Na uwagę zasługują zamieszczone ilustracje, przedstawiające często nieistniejące już od dawna obiekty, np. stary Ratusz lwowski, nagrobki cmentarza gródeckiego, rzeźby, detale architektoniczne, a także rekonstrukcję widoku starego Lwowa, portrety królów polskich, kopie dokumentów i wiele innych.

Zewnętrzna szata była z niewielkimi wyjątkami (t. 31-32) jednolita dla całej serii. Tomy były wydawane w formie zeszytów w miękkiej, broszurowej oprawie, w kolorze piaskowym lub morskim, w formacie 4°. Okładka była ozdobiona winieta, skomponowaną z dwóch elementów. Na pierwszym planie, na słupie z wrytym skrótem S. P. Q. L (Senatus Populusque Leopoliensis) spoczywa tzw. lew Lorencowiczowski, trzymający tarczę z herbami Rzeczypospolitej i Lwowa²⁷. W tle znajduje się portal kamienicy Anczowskiego (Kamienicy Czarnej) przy Rynku nr 4 we Lwowie²⁸. Winieta została przygotowana przez prof. Tadeusza Rybkowskiego²⁹.

Odwrotna strona okładki zawiera krótką notatkę o celach działalności Towarzystwa, składce członkowskiej (w wysokości 100 koron), zachętę do wstąpienia dla potencjalnych członków oraz adres: Archiwum miejskie, Lwów, Ratusz. Natomiast odwrotna strona frontispisu zawiera herb miasta Lwowa, tytuł serii, numer i tytuł tomu, informacje o wydawcy i składzie głównym. W tomie II znajduje się również informacja, że oprócz “Biblioteki Lwowskiej” będzie wydawany również “ilustrowany Rocznik, w którym znajdują pomieszczenie prace historyczne, dotyczące przeszłości Lwowa”. Część tomów została wydrukowana przez Drukarnię Ludową we Lwowie, część przez Drukarnię Jakubowskiego i Sp. Do druku użyto czcionki antykwy, w niektórych tomach zastosowano ozdobne inicjały. Stan zachowanych egzemplarzy wskazuje, iż wydrukowano je na dobrym gatunku papieru (prawdopodobnie bezdrzewnym). Znacząca większość materiału ilustracyjnego, wykorzystanego w poszczególnych tomach, jest dobrej jakości. Są to głównie rysunki oraz czarno białe fotografie.

Egzemplarze w zbiorach WBP

W zbiorach WBP znajduje się 14 oryginalnych tomów wydanych w pierwszym okresie działalności Towarzystwa, w latach 1907-1912 oraz z 1932 r. Z wyjątkiem woluminu z 1932 r. (tomy 31-32) posiadającego oryginalną, broszurową

²⁵ W ten sposób wydano reprintsy.

²⁶ M. Tyrowicz. *Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa 1918-1939*. Wrocław 1991 s. 104.

²⁷ K. Sachaniewicz. *Herb Lwowa*. Lwów 1933 s. 38.

²⁸ W. Łoziński. *Sztuka lwowska w XVI i XVII wieku*. Lwów 1901 s. 27.

²⁹ Charewiczowa, jw. s. XI.

FRANCISZEK JAWORSKI

35814
165319

UNIwersYTET
LWOWSKI

WSPOMNIENIE JUBILEUSZOWE

Z 28 RYCINAMI W TEKSCIE

WE LWOWIE 1912 ❖ ❖ NAKŁEDEM TOWARZYSTWA
MIEOŚNIKÓW PRZESZŁOŚCI LWOWA ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

Karta tytułowa jednego z tomów „Biblioteki Lwowskiej”

BIBLIOTEKA LWOWSKA

1

Okładka reprintu „Biblioteki Lwowskiej”

formę oraz 9 i 10 z 1910 r. ze współczesną "marmurkową" oprawą, pozostałe zostały oprawione w twardą, introligatorską oprawę płócienną w kolorze ciemnego brązu. Na niektórych z nich naklejono na oprawę odpowiednio przyciętą, oryginalną okładkę. Wszystkie są w dobrym stanie, a tylko na nielicznych grzbietach widać drobne defekty po kornikach. Każdy tom ma numerowane składki, liczące 8 kart (z wyjątkiem ostatnich składek). Skład główny wykonała księgarnia Gubrynowicza i Syna we Lwowie.

Tomy oryginalne w zbiorach WBP to: F. Jaworski, *Nobilitacya miasta Lwowa*, 1909, t. 4; W. Abraham, *Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie*, 1909, t. 7; A. Czołowski, *Wysoki Zamek*, 1910, t. 9-10; Wł. Łoziński, *Złotnictwo lwowskie*, wyd. 2 przejrane i pomnożone, 1912, t. 15-17; F. Jaworski, *Uniwersytet lwowski: wspomnienie jubileuszowe*, 1912, t. 18; tenże, *Królowie polscy we Lwowie*, 1912, t. 19-20; J. Białynia – Chołodecki, *Cmentarz stryjski*, 1913, t. 21; B. Janusz, *Z pradziejów ziemi lwowskiej*, 1913, t. 22-23 (na okładce błędny nr tomu XXII-XIII); *Studia lwowskie* pod red. K. Badeckiego, 1932, t. 31-32.

Należy również wspomnieć o pracy A. Jędrzejowskiej, *Książka polska we Lwowie w XVI wieku*, Lwów 1928, która ukazała się w serii jako t. 27, a także w liczbie 400 numerowanych egzemplarzy jako dzieło dedykowane III Zjazdowi Bibliofilów we Lwowie. W zbiorach WBP znajduje się nr 205 tegoż wydawnictwa. Prawdopodobnie ze względu na fakt, że było to wydanie bibliofilskie, nie posiada ono żadnego ze wspomnianych elementów serii. Biorąc pod uwagę zawartość treściową, zauważamy, że oba egzemplarze nie różnią się od siebie, różnice wynikają jedynie ze sposobu wydania.

Pozostałe tomy, znajdujące się w zbiorach WBP, to reprints. Mają one własną, odrębną numerację i układ niezgodny z wydawnictwem przedwojennym. Tomy zostały wydane jako współoprawne, w następującym układzie: F. Jaworski, *Ratusz lwowski* repr. z 1907 r.; A. Krajewski, *Lwowskie przedmieścia: obrazki i szkice z przed pół wieku* repr. z 1919 r.; F. Jaworski, *Uniwersytet lwowski: wspomnienie jubileuszowe* repr. z 1912 r., wydane jako wolumin z nr 1; W. Abraham, *Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie* repr. z 1909 r.; J. Białynia-Chołodecki, *Cmentarz stryjski we Lwowie* repr. z 1913 r.; A. Czołowski, *Wysoki Zamek* repr. z 1910 r. wydany jako wolumin 2; Ł. Charewiczowa, *Czarna kamienica i jej mieszkańcy* repr. z 1935 r.; M. Bałaban, *Dzielnica żydowska jej dzieje i zabytki* repr. z 1909 r. wydane jako wolumin 3; F. Jaworski, *Nobilitacja miasta Lwowa* repr. z 1909 r.; K. Sochaniewicz, *Herb miasta Lwowa* repr. z 1933 r.; Z. Zygmuntowicz, *Józef Piłsudski we Lwowie* repr. z 1934 r., wydany jako wolumin 4; F. Jaworski, *Królowie polscy we Lwowie* repr. z 1912 r.; M. Opalek, *Obrazki z przeszłości Lwowa* repr. z 1931 r. wydany jako wolumin 5; Ł. Charewiczowa, *Historiografia i miłośnictwo Lwowa* repr. z 1938 r., wydany jako wolumin 6.

Reprint został wydany w twardej oprawie koloru słomkowego z brązowymi grzbietami. Ma bardzo ubogą szatę graficzną, na okładce jedynie herb miasta Lwowa oraz tytuł serii, który stanowi kopię kroju i wielkości czcionki przejętej z frontispisu, a nie z oryginalnej okładki; zachowano natomiast wygląd karty tytułowej. Całość została wydana w Warszawie, t. 4 w 1989 r., pozostałe tomy w 1990 r. przez Polski Dom Wydawniczy w nakładzie 10 tys. + 150 egzemplarzy.

Znajdujące się w zbiorach Biblioteki egzemplarze, zarówno oryginały, jak i uzupełniające je reprints, nie stanowią - niestety - całości serii. Brakuje następujących tomów: F. Jaworski, *Cmentarz gródecki we Lwowie*, t. 2, Lwów 1908; B. Pawłowski, *Lwów w 1809 roku*, t. 3, Lwów 1909; F. Jaworski, *Lwów za Jagielly*, t. 11-12, Lwów 1910; J. Białynia-Chołodecki, *Trynitarze*, t. 13, Lwów

1911; B. Pawłowski, *Zajęcie Lwowa przez Austrię*, t. 14, Lwów 1911; A. Prochaska, *Lwów a szlachta*, t. 24-25, Lwów 1919; B. Janusz, „*Mons pius*” *Ormian lwowskich*, t. 26, Lwów 1928; Ł. Charewiczowa, *Kłęski zaraz w dawnym Lwowie*, t. 28, Lwów 1930; J. Białynia Chołodecki, *Lwów w czasie powstania listopadowego*, t. 29, Lwów 1930; T. Mańkowski, *Lwowski cech malarzy w XVI i XVII wieku*, t. 36, Lwów 1936.

Krótką charakterystyka zawartości

Zakres tematyki omówionej w “Bibliotece Lwowskiej” oscyluje wokół szeroko rozumianej problematyki historii Lwowa. Każdy tom stanowi monografię odrębnego, najczęściej nieopracowanego jeszcze, a godnego prezentacji zagadnienia. Analizując treść poszczególnych tomów, można wyodrębnić dwa charakterystyczne tematy: dzieje miasta i wydarzenia historyczne oraz problematyka urbanistyczna miasta z elementami architektury oraz sztuki. Dzieje okolic Lwowa, począwszy od starożytności omawia B. Janusz w tomie *Z pradziejów ziemi lwowskiej*.

Na podstawie współczesnych badań archeologicznych rekonstruuje on zabytki prehistoryczne, kulturę ludów zamieszkujących tereny dorzeczy Bugu, Dniestru, a głównie terenów bezpośrednio sąsiadujących ze Lwowem. W kwestii ustalenia dokładnej daty powstania miasta autor odsyła do pracy A. Czołowskiego, *Lwów za czasów ruskich* i przyjmuje, iż był to okres między 1249-1255 rokiem. Okres średniowiecza wstępnie został omówiony w tomie autorstwa W. Abrahama, zatytułowanym *Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie*. Tematem tego niewielkiego dzieła jest historia Kościoła łacińskiego we Lwowie, a właściwie jego początki i rozwój od momentu założenia miasta aż do XV w. Autor rozpoczyna od omówienia działalności misyjnej zakonu dominikanów, którzy stanowili na początku XIV w. fundament kościoła łacińskiego we Lwowie oraz zbudowania pierwszego kościółka łacińskiego pw. św. Jana Chrzciciela. Następnie, w kontekście rządów kolejnych władców, omawia rozwój katolicyzmu na ziemi lwowskiej, działalność biskupów halickich, a zwłaszcza Jakuba Strepy, który przyczynił się do budowy kościoła pw. Matki Bożej – późniejszej katedry łacińskiej. Pracę kończy omówienie sytuacji (a zwłaszcza przeszkód), w jakiej doszło do przeniesienia arcybiskupstwa z Halicza do Lwowa.

Do opisów dawnego Lwowa nawiązuje również praca A. Czołowskiego *Wysoki Zamek*. Historia lwowskiego zamku to jednocześnie historia całego miasta, jego wzlotów i klęsk. Początki miasta sięgają XIII w. kiedy - według ustaleń autora - na wzgórzu został założony gród warowny, a następnie, nieopodal w dolinie rzeki Pełtwi, osiedle. Ze względu na położenie, gród często był celem ataków hord tatarskich, Kozaków, Turków, a jednocześnie dogodnym miejscem dla kupców, handlarzy z różnych nacji, którzy chętnie się tu osiedlali.

W tomie *Nobilitacja miasta Lwowa* F. Jaworski przedstawia wydarzenie, jakim była Konstytucja Sejmowa z 1658 r., zwana przywilejem nobilitacyjnym oraz jej losy i znaczenie dla miasta. W sytuacji ciągłych najazdów, wojen, jakie toczyły się na wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej, akt ten miał wykazać zasługi i bohaterstwo miasta. Jednak, jak zauważa autor, znaczenie aktu dla miasta było powierzchowne, wręcz propagandowe ponieważ został szybko unieważniony przez następne sejmy. Przyznane mu prawa i przywileje, m.in. zrównanie go w prawach z Wilnem, Krakowem, uwolnienie od ciężaru podatków, długo nie miały zastosowania w praktyce. Ponadto podniesienie miasta do stanu szlacheckiego postawiło kupców i rzemieślników lwowskich w niejasnej sytuacji, bowiem *de*

iure osoba pracująca fizycznie nie mogła być szlachcicem. Dopiero w XIX w. Lwów doczekał się zadośćuczynienia za swe zasługi. “Biurokracja austriacka”, powołując się na dawne dokumenty, zrównała mieszczan lwowskich z mieszczanami innych galicyjskich miast (co miało wyrażać się w postaci symbolicznego prawa do noszenia przez nich karabeli).

W tomie *Królowie polscy we Lwowie* tegoż autora, zostały zebrane wszystkie wzmianki i informacje dotyczące wizyt królów polskich w mieście, począwszy od Kazimierza Wielkiego i jego pobytu w 1340 r., a zakończywszy na obchodach imienin Stanisława Augusta w 1772 r. Monografia ta powstała z zebranych i uporządkowanych artykułów, publikowanych wcześniej przez autora w “Kurierze Lwowskim”. Na podstawie bogatych źródeł archiwalnych, przechowywanych w Archiwum Miejskim, a głównie księgi przychodów i rozchodów miejskich, kronik J. B. Zimorowicza oraz ks. Józefowicza, autor odtworzył olbrzymi fragment historii miasta. W kontekście wydarzeń politycznych i historycznych przedstawił stosunek mieszczan do władzy królewskiej. Głównym tematem monografii jest prezentacja obyczajowości, gościnności miasta i jego mieszkańców. Z czasem cechy te nabrały, zdaniem autora, rysów swoistej, niepowtarzalnej ceremonialności, charakterystycznej dla Lwowa.

Tematyka dziejów edukacji we Lwowie, a głównie szkolnictwa wyższego, została przedstawiona w kolejnej pracy F. Jaworskiego *Uniwersytet lwowski: wspomnienie jubileuszowe*. Powstała ona z zamiarem popularyzacji historii lwowskiej Wszechnicy z okazji jubileuszu 250-lecia jej istnienia. Autor omawia pięć najważniejszych zagadnień z dziejów Uniwersytetu: zabiegi jezuitów o fundację Akademii Lwowskiej, powstanie i początki działalności uczelni oraz jej dalsze burzliwe losy aż do zajęcia Lwowa przez Austrię, utworzenia Uniwersytetu Józefińskiego i powtórnej, austriackiej fundacji w 1817 r.

Historię nekropolii równie starej, jak Łyczakowska, choć mniej znanej, opisał w tomie *Cmentarz stryjski we Lwowie* J. Białynia-Chołodecki. Opierając się na materiałach archiwalnych Magistratu Miejskiego we Lwowie zrekonstruował i przedstawił praktyczną realizację zarządzenia cesarza Józefa II nakazującego zamknięcie cmentarzy przykościelnych i utworzenie nowych, poza miastem. Konsekwencją zarządzenia było założenie we Lwowie czterech cmentarzy: gródeckiego, stryjskiego, łyżczakowskiego i żółkiewskiego. Praca została podzielona na dwa bloki tematyczne: historyczny – autor skoncentrował się na opisie lokalizacji oraz powstaniu i rozbudowie cmentarza stryjskiego, a także opisowy, gdzie dokonał charakterystyki i omówienia nagrobków, pomników osób spoczywających w tej “Bożej roli”. Książkę zamyka spis wybitnych zmarłych, pochowanych na tym cmentarzu.

Interesującą pozycją dla badaczy rzemiosła artystycznego oraz historii sztuki jest praca autorstwa W. Łozińskiego *Złotnictwo lwowskie*. Ukazała się początkowo w 1889 r., a omawiany tom to drugie wydanie, przejrane i uzupełnione. Jak zauważa autor, złotnictwo nie doczekało się żadnego opracowania, choć istnieje sporo materiałów archiwalnych, związanych z tym tematem. Monografia niniejsza stanowi prezentację bogatego, kilkunastowiecznego dorobku rzemieślników lwowskich i ma na celu zapewnienie luki w badaniach historycznych tego tematu. Chronologicznie praca obejmuje okres od XIV w., kiedy pojawili się pierwsi złotnicy, do końca XVII w. i zaniku rzemiosła głównie z powodu wojen i klęsk Rzeczypospolitej. Rozwój sztuki złotniczej we Lwowie przypada na XVI w., okres prosperity miasta, wzrostu zamożności mieszczan, a w konsekwencji większego zapotrzebowania na sztukę użytkową, zdobniczą. Z tego okresu pochodzi wiele ciekawych i wartościowych eksponatów, świadczących o wysokim poziomie artystycznym ich twórców. W. Łoziński, na podstawie dostępnego materiału archi-

walnego, opisuje kształtowanie się i rozwój sztuki złotniczej we Lwowie, formowanie się instytucji cechu złotników oraz przedstawia listę nazwisk największych twórców. Pracę zamyka wykaz 110 gmerków mieszczan lwowskich.

Ważną pozycją w dziejach historii książki oraz ruchu wydawniczego we Lwowie jest monografia A. Jędrzejowskiej *Książka polska we Lwowie w XVI w.*, w której została przedstawiona działalność wydawnicza I. Fedorowicza, M. Szarfenberga, P. Szczerbica, M. Garwoczyka, M. Biernata, P. Żelazo we Lwowie. Publikacja zawiera też zarys problematyki lwowskiej produkcji papierniczej, inroligatorskiej, iluminatorskiej, księgarstwa oraz znaczenia i wartości książki dla lwowskich mieszczan. Zestawienie tych zagadnień daje obraz mentalności, kultury, poziomu intelektualnego i materialnego społeczeństwa lwowskiego. Pokazuje także znaczenie i atrakcyjność miasta dla wielkich twórców, rzemieślników polskich i zagranicznych, przez co wpisuje się ono na stałe do historii kultury nie tylko Polski, ale również Europy.

Z 1932 r. pochodzi kolejny tom “Biblioteki Lwowskiej” zatytułowany *Studia lwowskie*. Jest to praca zbiorowa pod red. K. Badeckiego, wydana dla upamiętnienia 25-lecia działalności TMPL oraz 40-lecia pracy naukowej i kulturalnej dr. A. Czołowskiego. Tom ten otwiera artykuł Ł. Charewiczowej omawiający i podsumowujący 25 lat działalności Towarzystwa. Zawartość całego tomu stanowi się 21 artykułów tematycznie związanych z zagadnieniami historycznymi i kulturalnymi Lwowa. Poruszona została problematyka: dziejów teatru, mennicy, klasztoru i szpitala oo. bonifratrów we Lwowie, życia miasta w okresie porozbiorowym, restauracji katedry łacińskiej, lwowskich autografów Biblioteki Polskiej w Paryżu. Zaprezentowano także sylwetki zasłużonych dla miasta osób: dyrektora archiwum A. Czołowskiego, niezapomnianego prezydenta miasta, “pomnożyciela kultury lwowskiej” i współzałożyciela TMPL, Tadeusza Rutowskiego, oraz ludwisarza Leonarda Herle.

Reprinty “Biblioteki Lwowskiej”

Na szczególną uwagę zasługuje, wydana w reprimie, praca dr Ł. Charewiczowej *Historiografia i miłośnictwo Lwowa*. Autorka przedstawiła i omówiła w niej dorobek piśmienniczy, poświęcony historii i kulturze tego miasta. Zainteresowany czytelnik znajdzie informacje o pierwszych wzmiankach dotyczących miasta, o początkach piśmiennictwa historycznego, rozpoczętego przez Jana Alembeka, zamieszczonym w pierwszym drukowanym opisie Lwowa z 1618 r. - *Topographia civitatis Leopolitanae*. Autorka podaje stan badań nad historią miasta począwszy od wieku XVI aż do czasów jej współczesnych. Przedstawia kierunki i tendencje w badaniach, polemiki i dyskusje, odnosi się też krytycznie do omawianych dzieł. Znaczny zasób informacji, zawarty w przypisach, stanowi cenne źródło bibliograficzne dla współczesnych historyków zainteresowanych stanem badań. Choć praca została wydana ponad 60 lat temu, jest na razie jedyną i najpełniejszą tego typu monografią.

Równie interesująca jest praca o tematyce sfagistycznej autorstwa K. Sochaniewicza *Herb miasta Lwowa*. Punktem wyjścia do analizy historii herbu jest dokument datowany na 1359 r., z którego pochodzi pieczęć z najstarszym, znanym wizerunkiem herbu Lwowa. Ta bogata w fakty, wyjaśnienia i analizy historyczne praca zawiera pełne omówienie dziejów herbu, układu jego elementów (postaci lwa i otaczającej go architektury) oraz zmian wizerunku, jakie zachodziły w różnych epokach. Zakończenie pracy stanowi opis projektu nowego herbu, przygotowanego w 1930 r., zawierającego, oprócz elementów znanych i ugruntowa-

nych historycznie, dodatek w postaci krzyża wojskowego Virtuti Militari klasy V przyznanego miastu w listopadzie 1920 r. przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego.

Związki J. Piłsudskiego ze środowiskiem lwowskim znalazły odzwierciedlenie w osobnym tomie. Początki działalności konspiracyjnej i partyjnej późniejszego Naczelnika Państwa wiążą się z Kresami, a zwłaszcza ze Lwowem. Wszystkie wizyty oraz stałe, dłuższe pobyty Naczelnika w stolicy Galicji, zwłaszcza zaś jego działalność wojskowa tak w mieście, jak i w terenie, zostały dokładnie opisane i udokumentowane przez Z. Zygmuntowicza w tomie *Józef Piłsudski we Lwowie*. Praca obejmuje okres od 1901 r. do ostatniego pobytu marszałka we Lwowie w 1933 r.

O znaczeniu, kolorycie Lwowa świadczą nie tylko fakty historyczne, materialne pozostałości - pomniki świetności tego miasta, ale także liczne, opowieści, legendy, mity o ludziach, miejscach, czynach przekazane zarówno w formie udokumentowanej archiwalnie, jak i ustnie. Stanowią one świadectwo swoistego klimatu, kultury miasta. Właśnie te opowieści są tematem pracy M. Opałka w *Obrazki z przeszłości Lwowa*. Autor przedstawił w niej interesujące scenki historyczno-obyczajowe z różnych epok i miejsc dawnego Lwowa. Opisał tu klimat winiarni Korniaka, karnawał z 1806 r., słynne jarmarki świętojurskie, a także wspomniał, ówczesną, lwowską florę. Wydarzenia te, tak stare, jak samo miasto, należą dziś do dawno zapomnianych. Czasem może o którymś z nich, wspomni bardziej czytany przewodnik miejski.

Opisem dzielnic, przyległych do XIX-wiecznego Lwowa, zajął się A. Krajewski w tomie *Lwowskie przedmieścia*. Barwnie zostały opisane: Łyczaków, Żółkiewskie, Bajki, Janowskie, Stryjskie, Kleparów z całą odmiennością kulturową, obyczajami i swoistym rytmem życia. Ta odmienność stanowi zarazem o swoistej wartości tych dzielnic. Mentalność mieszkańców, ich codzienność, potrzeba odrębności, czasem wręcz ksenofobia, tworzą barwny obraz jakby innej społeczności Lwowa, która egzystuje gdzieś na uboczu i żyje swoim własnym życiem, a jednocześnie przenika i kształtuje folklor miasta. W tym kontekście wyrasta charakterystyczna i szczególna dla każdego zapewne miasta społeczność, jaką była enklawa żydowska, tworząca swój specyficzny, odrębny, hermetyczny i niepowtarzalny świat. Historię gminy żydowskiej, jej życie, obyczaje, zabytki i znaczenie dla miasta przedstawił M. Bałaban w pracy *Dzielnica żydowska*.

Dzieje jednej z najbardziej znanych i charakterystycznych dla lwowskiego Rynku kamienic przedstawiła Ł. Charewiczowa w monografii *Czarna kamienica i jej mieszkańcy*. Ta fascynująca i bogata faktograficznie praca jest próbą całościowego opisu obiektu tak pod względem architektonicznym, jak i historyczno-kulturowym. W dzieje tej kamienicy i sąsiednich parceli przy Rynku są wpisane nazwiska sławnych mieszczan lwowskich. O specyfice oraz niewątpliwym uroku kamienicy zdecydował splot wielu znaczących i interesujących faktów, wydarzeń z życia miasta, które niezwykle interesująco i kompetentnie opisała autorka.

Przedstawione powyżej wydawnictwo – “Biblioteka Lwowska” – choć niekompletne, stanowi jednak, zdaniem autora, cenne źródło różnorodnych informacji dla osób zainteresowanych historią, kulturą Lwowa czy Kresów Wschodnich. Oczywiście, popularyzatorski charakter poszczególnych dzieł ogranicza nieco ich wartość naukową, nie podważa jednak ich wiarygodności. Różnorodność omówionych tematów, a także forma przekazu stanowią niewątpliwie ogromną zaletę i zarazem zachętę dla tych, którzy o Lwowie wiedzą niewiele, a chcieliby uzupełnić swe braki. Omawiana seria jest zaledwie jednym z wielu oryginalnych

wydawnictw dotyczących Lwowa i Kresów, które znajdują się w zbiorach WBP. Obecnie, kiedy znowu odradza się zainteresowanie historią i dorobkiem kulturalnym tego wspaniałego miasta, wydaje się wręcz konieczne wydobyć i prezentacja tego historycznego księgozbioru, zwłaszcza oryginalnych wydawnictw.